Як зазначав інший науковець, М. Грубарг, у країнах юдейської правової системи істотною відмінністю є те, що право і закон – первинні , а держава і влада – вторинні. Відповідно до положень юдаїзму, право і закон щоби бути справедливими, повинні мати божественне походження [2].

На відміну від західної концепції прав людини, для юдейської правової сім`ї пріоритетом є обов`язки членів суспільства, а не права. Суспільне благо тут домінує над індивідуальним [3].

Головна особливість юдейського права полягає звісно ж в тому, що воно є складовою юдаїзму. Це виявляється в їх загальному походженні, а також у спільності їх джерел. Для нього, на відміну від інших правових систем, характерний мононаціональний характер, тобто дія юдейського права поширюється тільки на одну націю – євреїв [4]. Необхідно зазначити, що найважливіша функція юдейського права полягає саме в забезпеченні цілісності єврейського суспільства і підтримці його духовно-етичної і релігійної єдності.

В теорії юдейського права відсутнє чітке розмежування між поняттями закон і норма. Це пояснюється можливістю виведення з однієї заповіді, шляхом інтерпретації, кількох правил поведінки. Заповідь виступає в якості логічної моральної узагальнюючої основи. Співвідношення заповіді і виведених з неї нових правил поведінки сприймається як співвідношення загального і окремого. Норми, створювані таким чином, у перекладах часто мають назву «закон» [5, с. 23].

Варто додати, що юдейське право є частиною правової системи Ізраїлю. На сьогодні в ній поєднуються романо-германське, загальне право, а також релігійно-юдейське і ісламське. Така ситуація призводить до певних суперечностей, колізій усередині держави. Оскільки вся система Ізраїлю переплітається з релігією, можемо зробити припущення, що у майбутньому ця країна має всі шанси перетворитись на теократичну.

Таким чином, дане право є феноменальним не лише з позицій порівняльного правознавства, а й з релігійного погляду, оскільки в ньому гармонійно переплітаються важливі релігійні приписи з нормами суспільної моралі та права, воно охоплює всі галузі правового буття людини, суспільства та держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сафронова Е. С. Державно-церковні відносини в Ізраїлі / Е. С. Сафронова. – М., 1999. – 260 с.
2. Порівняльне правознавство: Підручник для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів / В. Д. Ткаченко, С. П. Погребняк, Д. В. Лук'янов; За ред. В. Д. Ткаченка. – Х. : Право, 2003. – 274 с.
3. Слюсар К.С. Права людини в іудейському праві. *Науковий вісник херсонського державного університету*. 2016. Вип.6. – 35 с.
4. Погребняк С. П. Порівняльне правознавство: підручник; за заг. ред. О. В. Петришина / С. П. Погребняк, Д. В. Лук'янов та ін. – Х.: Право, 2012. – 272 с.
5. Калініна Е. В. Основи державно-правового вчення іудаїзму. Старозавітна і талмудична теорія (монографія) / Е. В. Калініна. – М .: Видавництво «Юрист», 2012. – 552 с.

І. М. Коваль
к.ю.н.
доцент кафедри ТІФП
Навчально-наукового інституту права,
психології та інноваційної освіти
Національний університет «Львівська політехніка»
Ірина Швед
студентка ІППО

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ В КРАЇНАХ РЕЛІГІЙНОГО ПРАВА

У сучасному суспільстві право вважається регулятором суспільного життя, що претендує на універсалізм, адже будь-хто на території держави має узгоджувати свою поведінку із загальнообов'язковими правилами, за якими визначаються обов'язки. Одним з давніх і потужних таких типів (видів) соціального регулювання є релігія. І тут потрібно констатувати, що як чинник соціального регулювання релігія для представників юриспруденції значною мірою є «річчю в собі».

Lviv Polytechnic National University Institutional Repository http://ena.lp.edu.ua

Релігія – важлива форма духовного опанування людиною світу, у якому вона живе. Воно відіграє вагому роль у житті і збалансованому існуванні людини й суспільства, зрештою, наявна соціально-релігійна система може відчутно впливати на функціонування правової системи. І все ж особливості цього регулятора, як і різноманітні аспекти його співвідношення з правом, недостатньо осмислені в юриспруденції, попри безумовну актуальність цього питання [1, с. 70].

Проблема релігійно-правових системи – це перспективний напрям міждисциплінарних досліджень, що має допомогти фахівцям (релігієзнавцям, правознавцям та теоретикам) глибше зрозуміти специфічний предмет їх досліджень, а головне – більш предметно уявити складну і багатовимірну, подекуди суперечливу загальну картину соціально-нормативного регулювання.

Іслам сформував найбільшу релігійну правову систему – мусульманське право, яка продовжує функціонувати до сьогодні. Іслам є провідною релігією в 61 державі – мусульманське населення в них становить в межах від 51 до 100%. У 50 з цих держав присутність мусульман є переважною (вище 60%). Ісламські ж громади є в більш ніж 120 країнах. У 35 державах мусульмани складають більшість населення. У 28 країнах, таких як Афганістан, Єгипет, Саудівська Аравія, Марокко, Кувейт, Іран, Ірак, Пакистан і ін., іслам є державною релігією [2, с. 298].

Варто зазначити, що мусульманське право (найчастіше його називають терміном «шаріат») – складова частина соціально-релігійного світогляду – ісламу (араб. – «покірність»), виникло в VI – X ст. в епоху становлення феодального суспільства в Арабському халіфаті на Аравійському півострові. Створення цього вчення пов’язане з іменем Магомета (571 – 632 рр.) – вихідця із незаможної сім’ї, який виступив проти племінного багатобожжя (яке на той час не сприяло єдності арабських племен) та оголосив себе пророком єдиного бога – Аллаха.

Мусульманське право можна визначити як систему релігійних та моральних догм, що визначають основні обов'язки, заборони, санкції та деякі права прихильників ісламу та підтримуються силою держави. Існує багато інших визначень мусульманського права: його розуміють і як державно-правову доктрину, і як сукупність правових норм, і як особливу правову систему [3, с. 116].

Вже на початку XX ст. було виокремлено мусульманську правову систему як особливу сім’ю релігійного права. Але в сучасний період потрібно розрізняти поняття мусульманського права та права мусульманських країн. Отже, саме право мусульманських країн уявляє собою мусульманську правову систему [4, с. 41].

Закон у розумінні пізньоримського і романо-германського права в мусульманському розумінні не існує. Відповідно до теорії мусульманського права держава в особі правителя-монарха або ж у більш пізні часи – парламенту, не може творити право, бути законодавцем. Теоретично лише бог має законодавчу владу. Тобто, основи мусульманського права створюються лише самим Аллахом і його посланцями і його пророком Магометом. Що ж стосується правителя, то він, слідуючи праву, видає тільки адміністративні акти та слідкує за правильним здійсненням правосуддя [3, с. 116].

Іноді розрізняють мусульманське право в широкому та вузькому розумінні. Розрізняють так званий фікх-мусульманську доктрину про правила поведінки або комплекс соціальних норм. Правознавців-богословів, які оволоділи фікхом, називають факихами («знаючі»). Але більш вживаним є поняття шаріату – детально розробленого зводу приписів (з арабської «наказане»), що заснований на релігійних джерелах. Є думка, що фікх допускає право людини творити правові норми, відповідно і створювати своєрідну «модель» життя для інших, а шаріат же вказує людині на шлях, обраний для неї Богом. Отже, фікх право божественне [5, с. 365].

Щодо до джерел мусульманського права або шаріату, то зазвичай їх нараховують чотири: Коран, іджма, кияс та Сунна. Але деякі автори окремими частинами шаріату називають хадиси та знову ж фікх, який визначають у цьому випадку як мусульманську юриспруденцію [4, с. 41].

Першим і головним джерелом мусульманського права, його непохитною основою є Коран. Це головна священна книга мусульман, в якій зібрані різноманітні проповіді, обрядові та юридичні настанови, молитви, заклинання, усякого роду повчальні розповіді та притчі, які були проголошені Магометом у Мецці і Медині.

Коран складається головним чином із положень, що стосуються моральності і які мають занадто загальний характер, щоб бути точними і цілеспрямованими. Наприклад, Коран повчає мусульманина висловлювати співчуття слабим та незаможнім, чесно займатися підприємництвом, не пропонувати суддям хабаря, ухилятися від лихварства та азартних ігор. Однак у ньому не зазначається, якими є правові санкції за порушення цих заповітів, правила поведінки стосуються більшою мірою молитовних ритуалів, поста і паломництва. Навіть у тих випадках, коли Коран

Lviv Polytechnic National University Institutional Repository http://ena.lp.edu.ua

зачіпає проблеми права у вузькому розумінні, що відносяться, наприклад, до сімейного права, він не містить єдиної системи правил, а лише пропонує вирішення декількох проблем, якими займався пророк Магомет, будучи суддею. Згідно Корану, в цій ролі пророк Магомет завжди спирався на положення звичаєвого права, змінюючи його лише тоді, коли воно здавалося йому неповним чи суперечило його меті змінити старий арабський трайбалізм спільністю людей, пов‘язаних вірою в Аллаха. Так, у звичаєвому праві арабів Магомет віднайшов правило, відповідно до якого право спадкування мали лише родичі померлого чоловічого роду. Магомет змінив це правило, визнавши, що дочки, вдови і сестри померлого мають право спадкування нарівні із спадкоємцями чоловічого роду.

Поряд з положеннями суто релігійного і філософського характеру, Коран містить положення й суто юридичні. Однак їх недостатньо для того, щоб скласти кодекс; деякі основні інститути ісламу в Корані навіть не згадуються.

Ніхто з мусульманських юристів не сприймає Коран ні як книгу права, ні як кодекс мусульманського права. Саме тому мусульманський суддя при здійсненні правосуддя звертається безпосередньо не до Корану, а до книг, які написані авторитетними юристами, вченими-богословами і містять у собі тлумачення Корану [3, с. 116].

Іджма – це метод оформлення закону в результаті згоди між правознавцями. Тобто під іджмою розуміють консенсусне рішення, котре узгоджується із хадисами та Кораном, що робить закон легітимним.

Кияс – це аналогія, до якої звертаються у випадках, коли виникають ситуації, не передбачені ані Кораном, ані хадисами (наприклад, в Корані є заборона на вживання лише вина, а використовуючи кияс була встановлена заборона на інші спиртні напої та наркотичні засоби) [5, с. 368].

Сунна являє собою збірник зафіксованих висловів і вчинків Пророка Мухаммеда, які вважаються взірцем належної й правомірної поведінки, якої повинні дотримуватись мусульмани. В сукупності із Кораном вона становить зміст шаріату та є його основним джерелом.

Таким чином, мусульманське право виконує роль регулятора відносин правовірних мусульман як у суспільстві, де іслам є пануючою релігією, так і в інших суспільствах, оскільки мусульманське право – це орієнтир, спосіб життя людини, яке сповідує дану релігію [4, с. 41].

Отже, релігійна спрямованість ісламського праворозуміння справила свій вплив на загальну характеристику юридичної діяльності в умовах мусульманської правової сім'ї, на характер правового регулювання суспільних відносин в країнах ісламу.

Зокрема, рішення суддів, керівників юридичних установ багато в чому орієнтуються на взаємозв'язок норми права з релігійною правосвідомістю населення, що забезпечує правомірність поведінки та у багатьох випадках позбавляє проблеми застосування примусових заходів впливу. Правове рішення, як і норма права сприймається віруючими-мусульманами як вираз справедливого та необхідного, а його орієнтація на шаріат надає йому такої легітимності, як і мусульманському праву.

Щодо законодавчого процесу, то тут у юристів також постають певні труднощі. Створене юристами позитивне право має відповідати принципам шаріату – з одного боку, та забезпечувати потреби суспільного розвитку – з іншого. Згідно з ортодоксальними поглядами відомих знавців права джерелом мусульманського права є божественне одкровення, яке не може змінюватися за волею законодавця, а тому законодавець навіть за умов необхідності проведення реформ не може відхилитися від змісту одкровення. Цей принцип законотворення використовується й сьогодні, хоча не у всіх галузях, а більшою мірою у сфері приватного права, у галузях, що регулюють шлюбно-сімейні відносини, відносини спадкування [3, с. 119].

Підсумовуючи вищенаведене, можна сказати, що особливістю правового регулювання для країн релігійного права, зокрема, мусульманських країн, є те, що юридична норма має другорядне значення, а ефективність її реалізації у юридичній роботі залежить від узгодженості з нормами моралі, релігії, звичаїв або традицій. У зв'язку з цим, соціальна роль, зміст, обсяги юридичної роботи в різних правових системах будуть неоднаковими.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Піх Ю. А. Теоретико-правові аспекти розвитку правової системи мусульманських держав у контексті секуляризаційних процесів. Международный научный журнал «Интернаука». Серия: «Юридические науки» № 4(4), 2017. С. 69- 74. URL: file:///C:/Users/Shved/Desktop/%D1%8E%D0%BA%201.pdf

Lviv Polytechnic National University Institutional Repository http://ena.lp.edu.ua

2. Гусарєв С.Д., Тихомиров О.Д. Поняття юридичної діяльності та особливості здійснення у правових сім'ях сучасності. Порівняльне правознавство (теоретико-правове дослідження): монографія. Київ: Фенікс, 2007. С. 294- 326.

3. Чепульченко Т. О. Особливості правового регулювання в країнах релігійного права. Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право. Випуск 1 (21). 2014. С. 115-120. URL: file:///C:/Users/Shved/Desktop/%D1%8E%D0%BA.pdf

4. Саміло Г. О. «Мусульманське право» та «Право мусульманських країн»: питання співвідношення понять. Порівняльно- аналітичне право. №5, 2014. С. 40-42. URL: http://eir.zntu.edu.ua/bitstream/123456789/1005/1/Samilo_Islamic_law.pdf

5. Міма І.В. Іудейське право. Порівняльне правознавство (правові системи світу): монографія. За заг. ред. О.В. Зайчука, Н.М. Оніщенко. Київ: Парламентське вид-во, 2008. С. 330-370.

Ю.І. Корнелюк
асистент кафедри ТІФП
Навчально-наукового інституту права,
психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»
Софія Дуда
студентка ІППО

ОСОБЛИВОСТІ РОМАНО-ГЕРМАНСЬКОЇ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ В УМОВАХ СУЧАСНОСТІ

Наука теорії держави та права акцентує значну увагу на вивченні правових систем світу. Це невипадково, оскільки саме правові системи є основою правової культури, без їх вивчення залишаться незрозумілими минуле, сучасний стан та подальші перспективи розвитку і окремих національних правових систем, і права у світовому масштабі.

Романо-германський тип правової системи сформувався в XII – на початку XIII ст. в континентальній Європі. «Її основою стало римське право, яке слід визначити як застосування норм римського права, що почалося в низці країн в умовах середньовіччя. Підставами для такого розуміння були умови економічного та заснованого на ньому соціального життя Західної Європи (розвиток торгівлі, ремесел, зростання міст), а також властивості самого римського приватного права, що виникли в результаті певних економічних умов».

Романо-германську правову сім'ю ще називають континентальною, тому що центром її розвитку вважається континентальна Європа. У романо-германській правовій сім'ї можна виокремити такі групи правових сімей: романська (Італія, Франція, Іспанія), скандинавська (Швеція, Данія, Норвегія, Фінляндія), германська (Німеччина, Австрія), слов'янська (Україна, Росія, Білорусія), правова система Японії та латиноамериканська правова група (Аргентина, Бразилія, Чилі, Парагвай, Уругвай). Проте романо-германське право має свої характерні особливості у кожній країні [1, с. 97].

Романо-германська правова сім'я (континентальна) – це сукупність національних правових систем країн континентальної Європи, що мають схожість історичного генезису на основі давньоримського права та його пристосування (разом з канонічним правом і місцевими звичаями) до нових національних умов, спільні засади правового регулювання, подібні риси структури права з поділом на публічне і приватне право, одноманітне розуміння природи норми права як правила поведінки загального характеру, єдність системи форм (джерел) права, основною з яких є нормативно-правовий акт.

Основними рисами романо-германської правової сім'ї є:

- *домінування суб'єктивних прав і свобод,* а не обов'язків людини. Право країн континентальної Європи є одним з найбільш гуманістично спрямованих у світі, що підтверджується чинністю відповідних регіональних міжнародно-правових документів, зокрема Європейською Конвенцією про захист прав та основоположних свобод людини від 4 листопада 1950 р.;
- *провідна роль у формуванні правових норм відводиться законодавцю,* який визначає характер норми права як загального правила поведінки;

Lviv Polytechnic National University Institutional Repository http://ena.lp.edu.ua